

ÖĞRETMEN ADAYLARININ AHLAK KAVRAMINA İLİŞKİN METAFOR KULLANIMLARI

Doç. Dr. S. Armağan Köseoğlu
İ. Ü. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
armagany@istanbul.edu.tr

Özet

Bu araştırma; İ.Ü. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği 2. Sınıf öğrencilerinin “ahlak” kavramına ilişkin tanımlarını metaforlar aracılığıyla incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. 2014-2015 eğitim-öğretim yılı güz yarı yılında Eğitim Psikolojisi dersine devam eden ve daha önce ahlak gelişimi ile ilgili ders almamış olan 32 katılımcı ile yürütülmüştür. Katılımcılardan, ahlak tanımlarını almak için “ahlak..... benzer; çünkü.....” şeklinde yazılı ifadeyi tamamlamaları istenmiştir. Elde edilen veriler betimsel veri analizi tekniği ile incelenmiştir. 32 katılımcının 43 tane metafor kullandığı görülmüştür. Metaforlar; ahlak kavramına ilişkin 3 kategoride toplanmıştır. Bunlar: davranış olarak ahlak, bilişsel olarak ahlak ve duygu olarak ahlak’tır. Katılımcıların ahlak kavramına ilişkin açıklamaları olumludur. Sonuçların literatürdeki kuramsal açıklamalarla benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Ahlak, ahlaki gelişim, metafor, öğretmen adayı.

USING METAPHOR OF PRESERVICE TEACHERS CONCERNING MORAL CONCEPTS

Abstract

The purpose of this study is to determine the concept of “moral” through the use of metaphors. The participants for this study are from second grades’ students in program of Social Science Education in University of İstanbul Hasan Ali Yücel Faculty of Education. To collect the data, each participant was asked to complete the prompt “Moral is like . . . because . . .” Qualitative data collection techniques were used in this research. The descriptive analysis technique was used to analyze and interpret the data. According to the results, 32 participants developed 43 metaphors. These metaphors were gathered in 3 categories. These 3 categories are: moral as a behavior, moral as a cognition and moral as a emotion. Results show that participants’ moral concepts and knowledge are generally positive and also matching with literature.

Key Words: Moral, moral development, metaphors, teacher candidate.

GİRİŞ

“Ahlak” kelimesinin sözlük anlamlarına bakıldığında; Büyük Türkçe Sözlük’te *bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağıtöre, Oğuzkan’ın; Eğitim Terimleri Sözlüğü (1974)’nde ise; toplu olarak yaşayan bireylerin uymak zorunda buldukları eylem ve davranış kurallarına verilen ad, bir kimsenin içinde yaşadığı toplumsal çevrenin törelerine uyma yetisi* olarak tanımlanmaktadır.

Ahlakın gelişim süreci içinde “değerler sistemi oluşturma” olarak tanımlandığına ilişkin (Erden ve Akman, 1997) görüşlerin yanı sıra bireyin doğru ile yanlış ayırt edebilmesini sağlayan ilkeler ve değerler bütünü olarak tanımlayan hatta bilişsel gelişim ile sosyal gelişim arasında bir gelişim dönemi olduğunu ileri süren açıklamalar da bulunmaktadır (Can, 2007). Genel olarak ahlak nedir? sorusuna yanıt arandığında ahlakın, doğruyu yanlıştan ayırt etmek ve bu ayrıma göre davranmak, erdemli davranışlarda onur duygusu yaşamak ve insanın ölçütleri

çiğneyen eylemleri için suçluluk veya utanç duyma yeteneği olarak tanımlandığı görülmektedir (Güngör- Aytar, 2008).

Ahlakın tanımına ilişkin genel geçer kabul görmüş açıklamaları getirebilmek, ahlakın hem evrensel hem de kültürel (yerel) özelliklere duyarlı olması nedeniyle oldukça güçtür. Evrensel ahlak ilkeleri açısından adam öldürmek, cinayet işlemek, rüşvet almak dünyanın neresinde olursa olsun yasal açıdan suç olarak tanımlandığı gibi ahlaki olmayan davranış olarak da kabul görmektedir. Ahlaki açıdan bu evrensel boyut olarak dikkati çeken bir noktadır. Ancak kültürel farklılıklara, yerel özelliklere duyarlı ahlaki davranış olarak nitelendirilebilecek bazı davranışlardan söz etmek de mümkündür. Örneğin bazı kültürlerde, büyüklerin elini öpmek, büyüklerin yanında sigara içmemek “saygı” çerçevesinde düşünülen ve “ahlaklı” davranış olarak tanımlanan durumlardır. Yine bazı kültürlerde evlilik bağı olmaksızın çiftlerin bir arada yaşaması toplum tarafından kabul görüp onaylanan bir durumken bazı kültürlerde ise böyle bir davranış “ahlaklı olmayan” bir davranış olarak görülerek kınama, eleştiri vb tepkiler ile karşılaşılabilir. Böylesi bir durumda neyin ahlaki neyin ahlak dışı olduğunun tespit edilmesinde içinde yaşanılan toplumun, kültürün, gelenek-görenek gibi kabul görmüş değerlerin, inançların, birey ve toplumların kolektif bilinçlerinin varlığından söz etmek mümkündür.

Çocuk ve gençlerin eğitiminde aileleri kadar okulların ve öğretmenlerinin varlığı önem taşımaktadır. Ahlaki gelişimde, çocukların ve gençlerin günün büyük bir süresinde etkileşim halinde oldukları öğretmenlerinin “ahlak” kavramı hakkında ne bildikleri dikkati çeken bir nokta olmaktadır. Öğretmen adaylarının henüz mesleğe hazırlandıkları öğrencilik aşamasında “ahlak” kavramına ilişkin bakışlarını tespit etmek ise bu araştırmanın amacını oluşturmuştur. Bu noktadan hareketle, meslek bilgisi dersleri içinde yer alan “Eğitim Psikolojisi” dersini ilk kez alan ve daha önce “ahlaki gelişim” ile ilgili akademik öğrenme deneyimine girmemiş öğretmen adaylarının ahlak kavramına ilişkin tanımları metaforlar aracılığıyla incelenmiştir.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalışmada, katılımcılar; Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans programına devam eden ve Eğitim Psikolojisi dersini Güz yarı yılında almakta olan 2. Sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Derse devam eden ve daha önce lisans eğitimi sırasında “ahlak gelişimi” ile ilgili ders almadığı ifade edilen öğrencilerin birbirine benzer özellikler gösterdikleri sayıtlı ile amaçlı örnekleme yönteminden benzeşik (homojen) örnekleme uygun olarak belirlenmiştir. Uygulamanın yapıldığı gün derse devam eden 32 öğrenci araştırmanın katılımcılarını oluşturmuştur. Benzeşik (homojen) örneklemede amaç, benzeşik bir örneklem oluşturmak yoluyla belirgin bir grubu tanımlamaktır (Yıldırım & Şimşek; 2006).

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Veriler metaforlar aracılığıyla toplanmıştır. Metafor; bir bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada işe koşabileceği güçlü bir zihinsel araçtır (Saban, 2008). Katılımcıların ahlak kavramına ilişkin tanımlarını alabilmek için “Ahlak.....gibidir. Çünkü.....” ifadesini tamamlamaları istenmiştir.

Verilerin analizinde katılımcıların metaforlar aracılığıyla yaptıkları benzetmeler ve açıklamalar nitel araştırma yönteminin, betimsel veri analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Veri analizinde elde edilen bulgular, ahlak gelişimi ile ilgili alanyazında yer alan kuramsal açıklamalar doğrultusunda değerlendirilmeye alınmışlardır.

BULGULAR

Elde edilen veriler incelendiğinde 32 katılımcının 43 tane metafor üretildiği görülmüştür. Bazı katılımcılar birden fazla metafor kullanmışlardır. Üretilen metaforlar okunarak düzenlenmiş ardından benzer başlıklar altında olanlar bir araya getirilmişlerdir. Sözkonusu metaforların ilgili literatürde ahlak kavramıyla ilgili yapılan kuramsal açıklamalara göre üç farklı başlıkta toplandığı görülmüştür. Bu başlıklar altında yer alan metaforlara aşağıda yer verilmiştir.

Ahlaki duygu- duyuşsal tanımlar, ifadeler, duygu öne çıkmış edebi ifadeler

Anne-baba sevgisi, Çocuğun gülüşü, su, güneş, deniz, gökyüzü ve güzel bir çiçeğe benzer bunlar mutlu olmayı, mutlu etmeyi sağlar. İnsanın içindeki güzelliği ortaya çıkarır. Güzel düşünen güzel görür
Kılıç yarasına benzer çünkü küçük yaşlarda kazılır ve yaşam boyu devam eder. Bu yüzden küçük yaşlarda kazandırılan değerlerin önemi büyüktür ve kalıcı izli olacaktır.
Vicdana benzer, kendi içinde yaşadığı bir duygudur. Cezadan dolayı suç işlememek ahlaksızlıktır
Kitaba benzer çünkü kitap okumak zevklidir ve farklı olabilir ahlak kuralları da farklı olabilir ve değerlidir
İçse benzer kişinin kendisinin muhasebesidir
Meyve veren ağaca benzer çünkü yeşerdikçe gelişir ödülü insan yararınadır, beğenilir takdir edilir
Ağaca benzer su verirsiniz beslenir büyür
Gece karanlıktaki yıldız benzer parlayarak yol gösterir, ışık saçır
Mutlu toplumun anahtarıdır, hoşgörü içinde yaşamayı sağlar. Sevginin onurun duyarlılığın göstergesidir
Suya benzer can verir, hayat bulur, toplumsal faaliyetlerin tümüdür
Ağaca benzer çünkü ormandaki ağaçlar bir arada görünmeyen birlik ve dayanışmayı gösterir, biri varsa diğeri de vardır
Ahlak **temiz bir eve benzer** çünkü temiz bir ev hem misafirlere hem de içinde yaşayanlara mutluluk sağlar, güzel insan hem kendisine hem de başkalarına güzel bakar güzel görür

Ahlaki biliş-Ahlaki yargı (kavramsal tanım üzerinden açıklama, ilkeler, olgusal) ile ilgili ifadeler

Ölümler yaşam arasındaki çizgiye benzer toplumun kurallarına uyan ve uymayanı ayıran bir çizgidir
Düzenli çalışan çark gibidir, ilişkileri düzenler. Toplumu düzenler. Bunlar olmadığında toplumsal huzursuzluğa yol açar
Erdeme benzer çünkü erdem sahibi olan ideal insandır. Ahlaklı insan topluma yön verebilir
Yasa-toplumdaki kargaşayı önleyen ilkelerdir.
Görgü kuralına benzer toplumda belirli kalıplardadır, toplumdan, çevreden, sosyal ortamlardan etkilenir
Öğretmene benzer, çünkü öğretmen insanların iyi olanı seçmesini doğru olanı yapmasını ister, hayatlarını anlamlı ve huzurlu yaşamalarını ister
Devletlerin aralarında oluşturduğu anlaşmalara benzer çünkü insanlar biraraya gelerek başkalarından gelebilecek tehlikelere karşı ahlakın arkasına sığınır
Yazılı olmayan kurallar-uygun davranışlar, ilişkileri belirleyen kurallar
Karar vermek- Doğru ve yanlış ayırma kapasitesi
Kültür ve toplumun yapısını belirleyen olgu
Toplumun kalıplarına ait olgulardır, **yöresel kıyafetler** gibi farklılaşabilir
Aynaya benzer toplumun kurallarını kalıplarını ilkelerini yansıtır
Gece-gündüze benzer, ahlaklı insan gündüz gibi aydınlatır, güneşle yolunu bulabilir, toplum tarafından örnek gösterilebilir. Gece ise karanlıktır kimseye örnek olmaz. Ahlaklı olmak aileden başlar ve ahlak eğitimi alınmalıdır, ahlak kuralları öğrenilmelidir
Hakikate bahşedilmiş **bir silaha benzer** çünkü erdemden yoksun hakiki düşünce olamaz

Ahlaki davranışla ilgili ifadeler

Katı beklentilerin yumuşatılmış halidir çünkü toplum içerisinde bireylerin davranışlarını belirler
Sorumluluk isteyen davranışlar
İyi-kötü davranışlar
Sosyal kurallara uygun davranma, toplum tarafından kabul edilen davranışlar
İskelete benzer çünkü toplumun yapısını dik tutan davranışlardan oluşur
Kişiliğe benzer çünkü küçüklükten kazanılan öğrenilen şeylerdir
Lastiğe benzer nereye çeksen oraya gider ahlak kuralları da farklıdır farklı davranışlar olabilir, toplumdan dışlanmamak için uyumlu davranışlar gösterilebilir
Bir fidana benzer bir ağacın yavaş yavaş büyüyüp meyve vermesi gibidir insanların birbirlerine karşı uyguladıkları davranış biçimlerinden biridir

Ahlak bir **anneye benzer** çünkü anne çocuğuna kötü, çirkin veya uygunsuz davranışta bulunmaz. Çocuğuna her zaman sevgi, merhametle ve şefkatle muamele eder.

Bulgular incelendiğinde; ahlak kavramına ilişkin tanımların; literatürde yer alan kuramsal açıklamaların öne çıkardığı ahlaki duygu, ahlaki biliş ve ahlaki davranış başlıkları altında toplanabileceği görülmüştür. Ahlak tanımı için üretilen metaforların en çok ahlaki duygu ve biliş başlıklarında yer aldığı görece daha az olarak ahlaki davranış üzerinden tanımlandığı tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar tarafından düzenleyici, kural koyucu, ilkeleri öne çıkaran ve kalıcı değerler olarak metaforların verildiği görülürken bazı katılımcılar için ise değişken, sanatsal, edebi ifadelerle güçlendirildiği ve sembolik anlatımlar üzerinden duyguya dayalı özellikler olarak tanımlandığı ve ahlakın tanımlayıcı öğelerine ait ifadelerin bulunduğu görülmektedir. Hem bireysel hem de toplumsal ahlak anlayışına dayalı açıklamaların olduğu dikkati çekmektedir.

TARİŞMA VE SONUÇ

Araştırmadan elde edilen veriler incelendiğinde; 32 katılımcının 43 metafor kullanmış olduğu görülmektedir. Bu metaforlara ilişkin kavramsal açıklamalar incelendiğinde ise; ahlak kavramını katılımcıların alanyazındaki ahlak gelişimi içinde yer alan kuramsal çerçevedeki belirli başlıkları işaret ederek ele aldığı görülmektedir.

Ahlaki davranışlarla ilgili olarak araştırmacıların odaklandıkları genel olarak üç alan dikkati çekmektedir. Birbirlerinden çok katı sınırlarla ayrılamayan ve birbirleriyle aynı zamanda etkileşime sahip bu alanlar; ahlaki *düşünce* ve *yargıların* gelişimini kapsayan *bilişsel boyut*, ahlaki *davranış* ve *değerlerin* gelişimini içeren *duygusal boyut* ve ahlaki *davranışların* gelişimiyle ilgilenen *davranışsal boyuttur* (Akt: Çiftçi, 2007).

Ahlaki düşünce daha çok ahlak gelişiminde ahlaki biliş öne çıkarmıştır. Bilgi işleme kuramını ve bilişsel gelişimi de temel olarak ahlak gelişimiyle ilgili çalışmalara dayanmaktadır. *Ahlaki davranış* ise ahlak ile ilgili süreçleri davranışçı yaklaşımın temel kavramları olan, öğrenme, pekiştirme, ödül ve ceza ile birlikte incelemiştir. Sosyo-bilişsel açıklamalar ile modele ve gözleme dayalı öğrenme deneyimi, öğrenilen davranış içselleştirilmesi ve öz yeterlilik gibi kişisel bazı özellikler üzerine yoğunlaşmıştır. *Ahlaki duygu* kavramı temel alınarak açıklama getiren kuramsal bakışta ise psikanalitik kuramın etkisi görülmekle birlikte, vicdan gelişimi, suçluluk, utanç, empati ve özgecilik gibi ahlaki gelişimin duygusal yönü ve kişilik özelliklerinin incelendiği görülmektedir. Ahlaki gelişimi incelemek üzere yapılan pek çok araştırmanın kuramsal açıklamalarında; *ahlaki düşünce*, *ahlaki davranış* ve *ahlaki duygu* başlıklarını referans olarak yaptıkları bilinmektedir (Çiftçi, 2007; Santrock, 2001; Sprinthall & Sprinthall, 1990; Termini & Golden, 2007; Woolfolk, 2007; Westen, 1999).

Ahlaki Davranışlar üzerinden ahlakın tanımlamalar için; ahlak gelişimini belirleyen, kültürel normların doğru veya yanlış değerler olarak içselleştirilmesidir. Bu yaklaşımda değerler görecelidir ve içinde yaşanılan kültüre dayanmaktadır. Ahlaklılığın kaynağı aktarılan değerlerin içselleştirilmesine bağlıdır. Olumlu toplumsal davranışta bu sürecin sonunda ortaya çıkmaktadır ve sürecin kendisi pekiştireç haline gelmektedir. Bu süreçte model alma ve taklit önemlidir ve yetişkinlerin koyduğu ödül ve cezalar hangi davranışın doğru hangisinin yanlış olduğunu belirlemektedir (Akt: Güngör- Aytar, 2008).

Ahlaki Duygu üzerinden ahlakın tanımlamalar için Psikanalitik kurama göre çocuğun güven, sevgi, şefkat, yakınlık gibi ihtiyaçlarının ebeveyni tarafından karşılanması, yetişkinlerle sağlıklı özdeşim kurulması, ebeveynin kural ve yasaklarının çocuk tarafından içselleştirilmesi, vicdan gelişiminin ve benlik saygısı oluşumunda önemli yer tutmaktadır. Bu özellikler ahlaki gelişimin "ahlaki duygu" boyutuna katkı sağlamaktadır. Yine başkalarının bakış açısına duyarlı olma anlamına gelen empati, karşılık beklemeksizin ve bencilce olmayan şekilde yardımseverlik anlamına gelen özgecilik, merhamet, saygı, adalet, dürüstlük, cömertlik, sadakat gibi ahlaki açıdan önemli değerlerin kazanımı ve suçluluk-utanç gibi duyguların gelişiminde erken çocukluk yıllarında ebeveyn-çocuk ilişkisinin yeri vurgulanmaktadır.

Ahlaki biliş ise; ahlaki gelişiminde açısından istenilen özelliklerin kazandırılmasında çocuğa deneme, keşfetme ve öğrenme fırsatı sunması ve bunun için uygun koşulları oluşturması gerekmektedir. Girişimde bulunması için çocuğa ortam sağlamanın yanı sıra onu cesaretlendirmek, denetlemek yerine desteklemek, çabasını takdir etmek, davranışlarının sonuçlarıyla baş başa bırakarak içdisiplini kazanmasını sağlamak, sonuçlar üzerine

yargılayarak güç mücadelesi yapmak yerine akıl yürütmesine ve yüksek düzeyli düşünme becerilerini kullanmasına imkan vermek önemlidir. Çocuğa düşünmesi için zaman vermek başarısızlık halinde durumun telafisi için deneme fırsatı sunmak gereklidir.

Çocuğun gelişiminde, aile içerisinde ebeveynin, sınıf ortamında ise öğretmenin rolü önemlidir. Özellikle erken dönemde bu iki kaynaktan gelen olumlu ve istendik bilgi ve uygulamalar çocuğun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal açıdan gelişimine olumlu katkı sağlamaktadır. Çocuk açısından kazanılan bilgi, beceri ve tutumlar, ilerleyen süreçte etkin biçimde kullanılarak ve günlük yaşam içerisinde genelleştirilerek yaygınlaştırılacak ve dış dünyayla dengeli, uyumlu ve doyumlu bir ilişki kurmanın imkanını sunabilecektir. Gerek çocuklar gerekse ergenler için okul, aile yaşamının dışında toplumsallaşma sürecinin en hızlı ve en yoğun yaşandığı ortamlardan birisidir. Akademik yaşantının yanı sıra grup kurallarının, normların, değerlerin oluşturulduğu toplumun kurallı yaşamının ve uyum sürecinin bir örneği olan okul ortamı, akran ilişkisini, öğrenci-öğretmen ilişkisini içermesi nedeniyle özel davranış kalıplarını da gerektirmektedir.

Başkalarının duygu, düşünce ve davranışlarına karşı duyarlı ve bireysel farklılıklara saygının esas alındığı bir sınıf ortamını oluşturmak öğretmenden beklenen bir görevdir. Olumlu sınıf ikliminin oluşturulması, herkesin üzerinde uzlaştığı ve katıldığı sınıf kurallarının belirlenmesi ve sınıf kültürünün yaratılması öğretmenin "lider" özellikleriyle de ilişkili görünmektedir. Öğretmenin tutumu ebeveyn tutumlarına benzer biçimde öğrenci-öğretmen iletişimi ve etkileşimi açısından oldukça önem taşımaktadır. Gerek akademik gerekse kişilik gelişimi açısından öğretmenin mesleğine, öğrencilerine ve hatta dış dünyaya karşı tutumu rol modeli olarak öğrencisiyle ilişkisinin yönünü de belirlemektedir. Ahlak gelişimi açısından öğretmenin fonksiyonu düşünüldüğünde, duygu, düşünce ve davranışlarıyla rol modeli olan öğretmenin sınıf içi uygulamalarında da kültürün, değerler sisteminin, normların, görgü kurallarının uygulayıcısı ve aktarıcısı olacağı bilinmelidir.

Ahlak gelişimine katkı sağlayan okulu ve sınıf içi uygulamaları temel alan farklı program örnekleri aşağıda özetlenmiştir (Akt: Santrock, 2001):

- Müfredatın içine yerleştirilmiş ahlaki eğitim: Özel bir ahlaki gelişim programı yerine müfredatın bir parçası olacak şekilde okuldaki derslerle birlikte sunulacak bir ahlak eğitimini içermektedir. J. Dewey tarafından (1933) önerilen bu yaklaşımda, ahlaki değerlerin okul ve sınıf içerisinde öğrenci, öğretmen ve yöneticilerle birlikte uygulanacağı ve ahlaki bir atmosferin yaratılacağı bir eğitimden söz edilmektedir.
- Ahlak gelişimine ilişkin bir diğer eğitsel bakış da, karakter eğitimidir. Bu eğitim yaklaşımında doğrudan öğrenciye yönelik temel ahlaki konularda eğitim verildiği görülmektedir. Bu eğitsel anlayışta amaç "ahlaki okur-yazarlık" sağlayarak, öğrencinin başkasına zarar vermesini ve kendisinin de ahlaki olmayan davranışlardan zarar görmesini önlemektir.
- Değerlerin belirlenmesi yaklaşımında ise öğrenciden kendi değerlerini oluşturması ve başkalarının değerlerine ilişkin bir algı oluşturması ve onları anlayabilmesi beklenir.
- Bilişsel ahlaki eğitim yaklaşımında, öğrencinin ahlaki yargı gelişimine katkı sağlayacak adalet, demokrasi vb değerlerin öğrenilmesi için gerekli olan inançları temel almaktadır. Bu anlayışta öğrencilerin işbirliği, sorumluluk, güven gibi ileri düzeyde ahlakla ilgili kavramları oluşturmaları hedeflenmektedir.
- Rest'in dört bileşen modeli, Rest (1995) tarafından geliştirilen bu eğitim anlayışında, ahlaki gelişim dört temel süreç üzerine oturtulmaktadır. Ahlaki duyarlılık, ahlaki yargı, ahlaki motivasyon ve ahlaki karakter kavramlarından oluşmaktadır. *Ahlaki duyarlılık*; davranışlarımızın başkalarını nasıl etkileyeceğine ilişkin duyarlılık ve farkındalık kazandırmayı amaçlamaktadır. *Ahlaki yargı*; davranışın doğru veya yanlış olduğuna ilişkin karar verme sürecini içermektedir. *Ahlaki motivasyon*, ahlaki değerlerin başkalarının ahlaki değerleriyle olan ilişkisi üzerinde durmaktadır. Burada bireyselden çok toplulukçu bir bakış açısı söz konusudur. *Ahlaki karakter* ise, karakter özellikleri, içdisiplin gibi kavramlar üzerinde durmaktadır. Aynı zamanda amaç oluşturma ve bu amaca ulaşma sırasında izlenen karakter özelliklerine dikkati çekmektedir.

Benson, Leffert, Scales, ve Blyth 1998'de yaptıkları çalışmalarında sağlıklı bir toplumun oluşturulmasında çocuk ve gençlerle çalışırken dikkate alınması gereken kırka yakın konu başlığını ileri sürmüşlerdir. Bu başlıklara bakıldığında akıl ve ruh sağlığı açısından sağlıklı bireylerin sağlıklı toplumları oluşturacağı düşüncesinden hareketle çocukların dahil oldukları bireysel ve toplumsal sistemlerin bir arada sunulduğu görülmektedir. Sistemik bakış altında sunulan modelin çocuk ve gençlerin ahlaki gelişimlerine de olumlu katkılarının olacağı

düşünülmektedir. Başlıkları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Akt: Lerner, Anderson, Bilalbegovic' Balsano, Dowling, and Bobek, 2003):

- Aile; aile desteği, aile içi sağlıklı iletişim kurma, aile içi sınırları belirleme, ailenin çocukları üzerinde kontrolü, sıcak ve yakın ilişki geliştirme, evde birlikte zaman geçirme,
- Okul; okul kuralların açık ve anlaşılır olması, ailenin okul ile bağlarını güçlendirmesi, okul başarısında ebeveynin etkin sorumluluk alması, ebeveynin ve okulun çocuğa ilişkin olumlu beklenti içinde olması, öğrenmeye istekli olmak,
- Akranlar; olumlu akran ilişkisi kurma ve geliştirebilme, madde bağımlılığı vb zararları hakkında bilgilenecek ve uzak durmak, akran desteği almak,
- Diğer yetişkinlerle olan ilişkiler; aileden olmayan olumlu rol modeli olabilecek yetişkinlerle ilişki kurabilme ve komşuluk ilişkileri kurabilme, komşularla ilişki ve etkileşim içinde olma,
- Toplum değerleri; toplum içinde sorumluluk alma, toplum projelerinde görev alma, kültürel farklılıklara duyarlık geliştirme,
- Boş zaman etkinlikleri; yaratıcı etkinliklere zaman ayrılması, sportif etkinliklere belirli bir düzende devam edilmesi, okuma alışkanlığı kazandırılması,
- Değer oluşturma; başkalarını önemsemek, sorumluluk almak, eşitlik ve adalet duygusunun kazanımı, dürüstlük, duyarlık, empati,
- Kişisel gelişim; karar verme, plan yapma, zaman yönetimi, başa çıkma becerilerinin kazanımı, çatışma çözme, kendini yönetme, benlik saygısı, amaç edinme ve geleceğe olumlu bakmak gibi öneriler sunulmaktadır.

Bu araştırma öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirilen nitel bir çalışmadır. Araştırmadan elde edilen veriler, nitel araştırmanın sınırlılıkları doğrultusunda düşünülmelidir. Ayrıca öğretmen adayları ile gerçekleştirilen bu araştırma sonuçlarından hareketle, meslek yaşantısının içinde yer alan ve farklı öğretim kademelerinde görev yapan öğretmenlerle hem nitel ve hem de nicel araştırmaların yapılması bu çalışmanın sınırlılıklarını giderecek öneriler arasında düşünülmektedir.

Not: Bu çalışma 24-26 Nisan 2015 tarihlerinde Antalya'da 16 ülkenin katılımıyla düzenlenen 6th International Congress on New Trends in Education- ICONTE' de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Büyük Türkçe Sözlük. Ankara: TDK yayınları.

Can, G. (2007) Kişilik gelişimi. *Eğitim psikolojisi. Gelişim, öğrenme, öğretim.* Binnur Yeşilyaprak (Ed). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Çiftçi, N.(2007) Ahlak gelişimi. *Eğitim psikolojisi.* Alim Kaya(Ed). Ankara: PegemA Yayıncılık.

Erden, M. & Akman, Y. (1997) *Eğitim psikolojisi. gelişim, öğrenme, öğretme.* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Güngör-Aytar, A. (2008) Ahlaki (Törel) gelişim. *Eğitim psikolojisi.* Ayten Ulusoy(Ed). Ankara: Anı Yayıncılık.

Lerner, R. M.; Anderson, P.; Bilalbegovic' Balsano; Dowling, E. and Bobek, D., A. (2003) Applied developmental science of positive human development- In. R. M. Lerner; M. A. Easterbrooks; J. Mistry (Eds) *Handbook of Psychology: Developmental Psychology* Vol:6 John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.536-558.

Oğuzkan, F. (1974) *Eğitim terimleri sözlüğü.* Ankara: TDK yayınları.

Saban, A (2008) Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi.* 55, 459-496.

Santrock, J. W. (2001) *Adolescence* (8th ed.) USA: Mc Graw Hill, NY.

Schuitema, J & Wiel Veugelers, G. D. (2008) Teaching strategies for moral education: a review. *Journal of Curriculum Studies*.

<http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713741620~db=all~tab=issueslist~branches=40> - v40 (1), 69 - 89 .

Sprinthall, N. & Sprinthall, R. (1990) *Educational psychology*. (5 th ed.). USA: Mc Graw Hill, NY.

Termini, K. A & Golden, J. A. (2007) Moral behaviors: what can behaviorists learn from the developmental literature? *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*. 3(4) 477-493.

Westen, D. (1999) *Psychology. Mind, brain & culture*. USA: Wiley & Sons Inc.

Woolfolk, A. (2007) *Educational psychology* (10th ed.) USA: Pearson Education Inc.

Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2006) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin yayıncılık.